

Perspektíva v umení

Často sa jej hovorí aj „umelá“ alebo „lineárna“ – slúži na zobrazenie trojrozmerného priestoru na ploche. Má mnoho spoločných čŕt každodennou perspektívou – so spôsobom, akým ľudia v skutočnosti vnímajú priestor a predmety v ňom. Keďže lineárna perspektíva je založená na fixnom uhle pohľadu jedného oka a vypracováva sa matematicky, môže len priblížiť komplikovaný spôsob akým, oči vlastne fungujú. Z vedeckého hľadiska je perspektíva úzko spätá s optikou /štúdiom základov svetla a jeho šírenia/ - disciplínou, ktorá prekvitala už v stredovekom Grécku a Ríme i v stredoveku. Ako spôsob zobrazovania sa však naplno rozvinula len začiatkom 15. storočia a to vďaka priekopníckym experimentom Filippa Brunelleschiho a Leona Battistu Albertiho. Alberti prirovnával plochu obrazu k „otvorenému oknu, cez ktoré vidíme maľovaný predmet“.

Konvencie perspektívy zohrávajú v západnom umení od 15. storočia dodnes takú významnú úlohu, že pri hodnotení umenia predchádzajúcich období ľahko skĺzneme k prívlastku primitívne. Na obrazy sa zvyčajne pozeráme ako na zrkadlá sveta okolo nás, no nesmieme zabúdať, že umenie sa vždy nezakladalo na túžbe maľovať práve to, čo človek vidí. Starí Egypťania, hoci mali bohaté umelecké tradície, nevytvárali reálne ilúzie priestoru a hĺbky. Ich umenie používalo meravý jazyk náboženských a spoločenských symbolov. Starí Gréci v protiklade s tým začali obrazový jazyk, ktorý používali. Rimania v tom pokračovali. Vytvárali naturalistické krajiny a komplikované architektonické perspektívy. S rozpadom Rímskej ríše Byzantínci tieto výtvarné prejavy zamietli a vrátili sa k umeniu božských symbolov a poriadku. Až v 13. a 14. storočí sa s obnovením záujmu o umenie starovekého Ríma opätovne objavila myšlienka umenia ako „zrkadla“.

Určenie priestoru

Ešte pred renesančným vynálezom lineárnej perspektívy objavili umelci mnohé z jej pravidiel. Chýbali im však matematické základy, ktoré by dali ich perspektívnemu zobrazeniu logiku a dôslednosť. Starí Rimania vyvinuli vysoko racionálny systém založený na pravidlách optiky, ktorí s úspechom využívali doboví maliari divadelných scén. V 13. a 14. storočí vymysleli taliansky umelci intuitívnejšie systémy založené na kombinácii pozorovania a jednoduchých meraní. V severnej Európe pracovali maliari skôr metódou odhadovania od oka. Detailným štúdiom prírody, farieb a svetla vyriešili mnohé z problémov, s ktorými vtedy ešte vždy zápasili taliansky umelci.

LINEÁRNA /kónická/ PERSPEKTÍVA

Predpokladá jediný, to znamená nehybný zorný bod a uskutočňuje sa za podmienky, že hrany vyobrazených vecí sú paralelné. Ako náhle je ich paralelnosť porušená, keď sa zorný bod diváka dynamizuje, objavujú sa perspektívne odchýlky. Tieto odchýlky majú rôznu povahu. Úbežník rovnobežných priamok sa môže v obraze pohybovať, raz je na horizonte, inokedy pod ním a niekedy klesne až pod základňu predmetu / vtedy sa vytvárajú tzv. „zjavné formy inverznej perspektívy“. Na jednom obraze môže byť súčasne niekoľko úbežníkov. Táto skutočnosť je podstatná, pretože úbežník a zorný bod diváka spolu korešpondujú a ak má nejaký objekt svoj vlastný úbežník, potom to tiež predpokladá zmnoženie zorných bodov, čo ďalej predpokladá dynamiku divákovho pohľadu. Zároveň prebieha sumácia optického vnemu, ktorá vyvoláva najroznejšie perspektívne deformácie.

INVERZNÁ PERSPEKTÍVA

Je to perspektíva, v ktorej sa bočné hrany nejakého predmetu smerom k horizontu rozbiehajú. Pri takomto rozovretí sa úbežník posúva na rovinu horizontu, tvoria sa tzv. skryté formy inverznej perspektívy.

Zjavné formy inverznej perspektívy

Amplitúda pohybu diváka môže byť veľmi rôzna. Najnápadnejšie sa prejavuje vo sfére priestoru o malej hĺbke, kedy vyvoláva najvýraznejšie rozovretie vyobrazenej veci – čiže formy inverznej perspektívy. Inverzné rozovretie hrán spôsobí, že úbežník skĺzne až pod základňu vyobrazenej veci /a pod priamku horizontu/.

V dôsledku toho každá vec získava svoj vlastný úbežník. Koľko je vyobrazených predmetov toľko je úbežníkov.

Skryté formy inverznej perspektívy

Pri hlbšej priestorovej vrstve obrazu / priestorová renesancia maliarstva/ sa pohyb diváka zmierňuje a zodpovedajúcou mierou sa zmierňuje tiež rozovretie hrán zobrazovanej veci. Úbežník sa nachádza nad priamkou horizontu. Ešte stále je zmnožený, ale už nie toľko, počet úbežníkov už nezodpovedá počtu zobrazených vecí – zorné polohy diváka splývajú.

Vejárovite rozovreté vyobrazenie a jeho sploštenie

Pri sumácii zorného postavenia diváka sa bočné hrany predmetu, ktorý má byť obsiahnutý divákovým pohľadom, od seba rozovierajú. V dôsledku vejárovitého rozovretia bočných hrán sa hmotne objemné tvary splošťujú, plochý tvar potom

naberá vydutý charakter. Vzniká konkávne vyobrazenie, príznačné pre aplikáciu inverznej perspektívy. Príčinou rozovierajúceho sa tvaru je dynamika zorného postavenia diváka a zakrivenia optického svetelného lúča.

NADMERNE ZBIEHAVÁ PERSPEKTÍVA - nadmerne krátiaca p.

Je druh perspektívnej odchýlky, pri ktorej sa vyobrazený tvar do seba uzatvára, takže úbežník klesá pod priamku horizontu a predmet sa opticky mení na bod, skôr ako sa stačí dotknúť horizontu. Je príznačná pre poňatie popredia a vôbec pre periféria obrazu.

PARALELNÁ PERSPEKTÍVA / latentná /

Vzniká keď rovnobežné hrany zobrazovaného predmetu nemajú vôbec úbežník. Pri takej perspektíve nadobúdajú tvary zobecnenú mimopriestorovú povahu ,chýba im hmotnosť. Takto vzniknuté nehmotné tvary sú poňaté na spôsob zemepisnej mapy. Napr. v egyptskom umení býva doska stolu vyobrazená v podobe vertikálne postaveného pravouholníka. Táto perspektíva je charakteristická pre zobrazenie hornatých a skalnatých krajín v stredovekom ruskom a indickom maliarstve a pre stredoveku maľbu. Často vznikajú formy paralelnej perspektívy v stredovekom maliarstve zlúčením perspektívy inverznej s perspektívou nadmerne zbievavou , kde je vec zobrazená čiastočne v jednej, čiastočne v druhej perspektíve.